

A FAJTA ÉS A GAZDASÁGOSSÁG ÖSSZEFÜGGÉSEI A GYÜMÖLCSTERMESZTÉSBEN

VÍG PÉTER

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

Gyümölcs- és Dísznövénytermesztési Kutatóintézet, Budapest

A mezőgazdasági termelés egészében érzékelhető tendenciák: a gazdaságosság, a termékszerkezet-váltás, a piacok többségén gazdaságosan értékesíthető termék megfelelő minőségben történő előállítás, az elérhető deviza-kihozatal s a belföldi ráfordítások aránya összhangjának megteremtése, az állami támogatások körének fokozatosan várható csökkenése a gyümölcsstermesztésben is mindinkább előtérbe kerülnek.

A gyümölcsstermesztésben a fajta az ültetvény egész élettartamára — a szamóca kivételével — általában 8—60 évre jelentős mértékben befolyásolja, esetenként meghatározza a termelés gazdaságosságát. Ezért is indokolt ebben a korreferátumban a fajta és a gazdaságosság összefüggéseit érinteni.

A termelés célja az adott ország társadalmi és termelési struktúrájától függetlenül mindig kettős: egyrészt népgazdasági szükségletek kielégítése, másrészt arányos jövedelem biztosítása. Nem férhet kétség azon kötelezettségünkhöz, hogy a népgazdaság gyümölcs áru-szükségletéből — tehát belföldi fogyasztás, az ipar, illetve a friss export tekintetében — minden, adottságaink között biztonságosan és eredményesen megtermeszthető terméket elő kell állítanunk. Az sem vitatható ugyanakkor, hogy a gyümölcsöt megtermelő üzemek — állami gazdaságok, mezőgazdasági termelőszövetkezetek, s adott esetben egyénileg gazdálkodók — költségeik fedezetére, a termelésben részt vevők anyagi érdekeltiségének biztosítására, illetve a termelés fejlesztésére arányos jövedelmet igényelnek.

A jövedelem lényegében — a teljes termék értékesítését feltételezve — az árbevétel és a bruttó költség különbözete. Ezt a jövedelmet lehet területegységre vetíteni. E mutató alkalmazása a mezőgazdasági termelés céljaira rendelkezésre álló terület behatároltsága következtében esetenként indokolt lehet, mégis célszerű — vizsgálódásaink során az eszközarányos, illetve költségegységre jutó jövedelmet, mint a termelés hatékonyságának legalapvetőbb mutatóját alkalmazni.

Kétségtelen, hogy a jövedelem összetevőit tekintve (árbevétel — mínusz bruttó költség) mindkét tényezőnek fontos szerepe van, mégis főként a fajta-kérdés vonatkozásában figyelmünket az árbevétel alakulására célszerű összpontosítani. Az árbevétel két tényező függvénye:

- a termés mennyisége és
- az értékesítési átlagáré.

A fajtákat tehát e két tényező alapján célszerű vizsgálni, ti.: milyen mértékben befolyásolják a termésmennyiséget, s milyen mértékben az értékesítési átlagárát.

A fajták tekintetében az irodalom külön tesz említést

- termesztési értékről és
- áruértékről.

A termesztési érték gyűjtőfogalom, mely alatt az alábbi tulajdonságok említendőek:

- termőképesség, beleértve a termőrefordulás időpontját, illetve az élettartam teljesítményt is. Utalunk csupán a Golden Delicious almafajta más fajtákhoz (Jonathan, Starking) viszonyított 35—50%-os élettartam teljesítmény többletére, vagy ugyanezen fajta Starkinghoz viszonyított korábbi termőre fordulására;
- termelési biztonság, beleértve a téli és késő tavaszi utófagyok károsító hatásának mértékét. Az utóbbi években sajnálattal tapasztaltuk az almafajták tavaszi fagyok nyomán történő károsodásában adódó különbségeket. Utalunk a Golden Delicious, s a Jonathan kisebb mértékű, a Starking és a Starkrimson lényegesen nagyobb mértékű károsodására;
- termékenyülési viszonyok (az öntermékenyülés, az együttvirágzó idegen partner által történő termékenyülés, illetve a termékenyítés lehetőségeit). Megemlítjük például, hogy a Pándy meggy szaporítása és telepítése kiváló áruértéke ellenére is fokozatosan csökken, az öntermékeny Érdi bőtermő és az Újfehértói fürtös részaránya ezzel egyidejűleg jelentősen növekszik.

Bár az alany-használat és a termesztéstechnika is befolyásolja a növekedési erélyt, a fajták ilyen jellegű tulajdonsága fokozott mértékben kerül előtérbe napjainkban. A fajták növekedési készsége meghatározója a fák tenyészterület igényének, s esetenként negatív korrelációt mutat a termőre fordulás időpontjával.

Lényeges szempont a fajták érési időpontja, s még inkább a fán belüli együttérés. Ez utóbbi elsősorban a géppel történő betakarításnál meghatározó szempont. Ilyen szempontból alapvető tényezők a kocsány hosszúsága, a levéláshoz szükséges erő, mely a géppel történő rázás, de esetenként a kézi szedés hatékonyságát is alapvetően befolyásolja.

A gyümölcsméret a szüreti élőmunka hatékonyságot alapvetően befolyásoló tényező, ezért is értékeljük negatívan a kisebb gyümölcsméretű vagy a nagyobb termés esetén elaprósodásra hajlamos fajtákat.

Az áruérték kategóriában a gyümölcs alakja, mérete, színeződése, tárolhatósága, hús-keménysége, héjszilárdsága, íz-zamat anyagok, beltartalmi érték-

kek, mag, illetve bélarány, a magvaválóság mértéke, s bizonyos ipari termékekénél a konzisztencia vagy festőlevűség, illetve a színező képesség egyaránt megemlíthető.

A gyümölcs alakjával kapcsolatban csupán utalunk, hogy a körténél a Bergamott típusok értékesítési átlagára alacsonyabb, mint a Bosc kobaké vagy hasonló alakú fajtáké. A gyümölcsméretnél a meghatározott átmérő az osztályba sorolás, illetve az exportálhatóság alapfeltétele. A gyümölcs színeződése esztétikai szempontok mellett néhány fajtánál az exportálhatóság kritériuma is (fedőszín borítottság mértéke), a sápadt, szintelen alma kedvezőtlen áron értékesíthető.

Közismertek az alma és körtefajták tárolhatóságával — az időtartamban, illetve a veszteség mértékében — adódó különbségek. Például a Jonathan gyengébb, a Starking, s a Granny Smith jól tárolható. Utalhatunk azonban a húskeménység és héjszilárdság tekintetében adódó különbségeknél például a Golden Delicious vagy régebbi fajták közül a Kálvil és a Bellefleur héjának érzékenységére.

A mag, illetve bélarány elsősorban a csonthéjas és héjas fajoknál jelentős tényező az áruérték megállapítása szempontjából. A piacon a vevő nem nagy-magvú cseresznyét és meggyet kíván venni, s dióból és mandulából is a kedvezőbb törési arányú fajták ára magasabb. A fajták többségénél a termesztési és áruérték mértéke eltérő, az esetek többségében nem esik egybe a két optimum. E téren is bizonyos mértékű kompromisszumra kell törekedni.

Az egyértelmű, hogy nem természetünk kedvezőtlen áruértékű fajtákat, olyanokat, melyek a fontosabb felhasználói igényeknek nem felelnek meg. Egyidejűleg azt is egyértelművé kell tenni, hogy egyre kevésbé vállalkozhatunk kiváló áru értékű, de termesztési szempontból kedvezőtlen fajták termesztésének fenntartására.

Ma már mind több lehetőségünk van — a fajták választékának bővülése nyomán — őszibarack, kajszi, meggy és szilva esetében kedvező termesztési és áruértékű fajták termelésbe vonására. Lehetőség nyílik a céltermesztés keretében kedvező termesztési értékű, de csak meghatározott felhasználói területeken alkalmas fajták termesztésére.

Néhány fajta esetében, melyek termesztésben tartása, piaci szempontok alapján mindenképpen indokolt az alacsonyabb termesztési érték, s a magasabb áruminőség felárral kompenzálendő. A fajtaérték termesztéstechnológiával, tárolástechnológiával is javítható. Például a Jonathan ésszerű műtrágyázása, kalciumos permetezése révén javulhat tárolhatósága. Az elérhető ár a piac értékítéletének is függvénye. A piaci igényt fogyasztói szokások, de annak termelői, illetve kereskedelmi oldalról történő befolyásolási lehetősége is meghatározza. Jó példa erre a Hungarofruct utóbbi években végzett következetes munkája a Golden Delicious demokratikus piacokra történő szállítása terén.

A gyümölcstermelés a jövőben még inkább differenciálódni fog a betaka-

rítás módjának függvényében, s ehhez kapcsolódóan a fajta-használat, s a művelési mód tekintetében is.

Intézetünkben végzett vizsgálatok és modellszámítások nyomán, egyértelműen megállapítható, hogy azoknál a gyümölcsfajoknál, ahol változatlanul kézi betakarítással számolunk a jövőben is, a jövedelem növekedését elsősorban a minőség javításával lehet elérni. A kedvezőbb minőség, a magasabbfokú osztályozottság nyomán a kedvezőbb árbevétel lényeges mértékben növeli a jövedelmet. A költség szerkezet figyelembevételével például alma és körte esetében az értékesítési átlagár 11%-os növelése egyezik meg jövedelemtömeg növelés tekintetében 28%-os termésmnövekedés jövedelem kihatásával.

A géppel betakarított gyümölcsfajoknál is törekednünk kell a minőség megóvására. Itt azonban a gazdaságosság javítása a termésmennyiség növekedésével jobban összefügg, mint a viszonylag szűk határok között mozgó értékesítési árbevétel növekedése.

A fajták termesztési és áruértéke nagymértékben befolyásolja a termésmennyiséget, az értékesítési átlagárát, s így az árbevételen keresztül a jövedelmezőséget. A költségek jórészt rajtunk kívül álló tényezőkre visszavezethető növekedését csak kedvező termesztési és áruértékű, tehát kiegyenlített magas termőképességű és kedvező árbevétel elérését lehetővé tevő fajtákkal tudjuk elérni.